

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Центр болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова
Історичний факультет
Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених

КИРИЛО-МЕФОДІВСЬКІ ЧИТАННЯ

**«Народжені на порубіжжі: історія ідей
у Центрально-Східній Європі»**

Тези доповідей
XXII Міжнародної наукової конференції
(до 20-річчя Центру болгаристики та балканських досліджень
імені Марина Дринова)

*Затверджено до друку рішенням
Наукової ради Центру болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол №5 від 15 травня 2026 р.)*

Редакційна колегія:

Миколенко Д. В. — (головний редактор) докт. історичних наук, професор кафедри історії модерної доби та новітнього часу, директор Центру болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Богдашина О. М. — докт. історичних наук, професор кафедри історії України ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Гребінник А. О. — студент I курсу магістратури історичного факультету.

Єремєєв П. В. — канд. історичних наук, доцент кафедри історії модерної доби та новітнього часу.

Журавльов Д. В. — канд. історичних наук, доцент кафедри історії України.

Крютченко М. Л. — канд. історичних наук, доцент кафедри історії модерної доби та новітнього часу.

Максимов Д. В. — студент IV курсу історичного факультету, бібліотекар II кат. ХДНБ імені В. Г. Короленка.

Станчев М. Г. — докт. історичних наук, професор кафедри історії модерної доби та новітнього часу, закордонний член Болгарської академії наук.

Страшнюк С. Ю. — канд. історичних наук, доцент кафедри історії модерної доби та новітнього часу.

Ченчик Д. В. — канд. історичних наук, доцент кафедри історії модерної доби та новітнього часу.

Шкабура Я. І. — канд. історичних наук, старший викладач кафедри українознавства.

Ямпольська Л. М. — канд. історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії ХНПУ імені Г. С. Сковороди.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Центр болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова.

Тел.: 0970844930.

E-mail: dmykolenko@karazin.ua.

Кирило-Мефодіївські читання: Тези доповідей XXII Міжнародної наукової конференції (м. Харків, 29 травня 2026 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. 30 с.

Тематика тез репрезентує тематичний спектр проблем, пов'язаних з історією ідей, ідеологій та ідеологем, що зародилися, розвивалися та розвивалися на мультифронтирах Центральної та Південно-Східної Європи. Опубліковано у межах проекту «Східноукраїнський центр європейських досліджень / Eastern Ukrainian Centre of European Studies (EAUCES – ERASMUS-JMO-2024-COE 101176972)

РОЗДІЛ І
ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ МОДЕРНОЇ
І НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Образ Фердинанда Кобурга у харківській пресі (1908-1909 рр.)**Ігор Хижняк***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**kurtkacobeina@gmail.com*

Балканські події тривалий час перебували в центрі уваги суспільства Російської імперії. Газети міста Харкова, зокрема великі приватні видання «Южний край» та «Утро», активним чином спостерігали за розгортанням Боснійської кризи 1908–1909 рр., яка також суттєво перепліталася з проголошенням незалежності Болгарії. У контексті другої події значна увага харківських газет була прикута до постаті Фердинанда Кобурга — тодішнього правителя Болгарії. Ці видання подекуди по-різному, але найчастіше схоже зображали особу болгарського монарха.

У цій роботі здійснено спробу визначити особливості репрезентації постаті Фердинанда Кобурга газетами «Южний край» та «Утро» у період між вереснем 1908 та квітнем 1909 рр. Дослідження базується на конструктивістській парадигмі та методології образів.

Особливу роль у формуванні газетами уявлень про Болгарію та, зокрема, її правителя Фердинанда Кобурга відіграло їхнє існування в межах панівного дискурсу Російської імперії. Серед важливих його елементів можна виділити панславістську ідеологію з уявленнями про центральну роль Росії в житті слов'янських народів, а також збереження та посилення її геополітичного впливу на Балканах.

Одним із важливих аспектів образу Фердинанда Кобурга на сторінках обох видань є його схильність до марнославства, таємних маніпуляцій та одноосібної влади. Як «Южний край», так і «Утро» значною мірою репрезентують правителя Болгарії через приписування йому таких рис. Для прикладу, проголошення незалежності Болгарії частково подається як крок, спрямований на отримання Фердинандом царського титулу. Таким чином, він постає людиною, котра ладна йти на ризиковані для держави кроки задля банального задоволення своїх амбіцій.

«Южний край» часто звинувачував Фердинанда у пронимецькій орієнтації та просуванні в Болгарії німецького впливу, попри проросійські настрої в уряді та суспільстві. «Утро» в цьому питанні більш стримано оцінювало Фердинанда, натомість активно зображаючи його провідником болгарського шовінізму.

Візія Mitteleuropa О. Ясі**Анатолій Гончаренко***Сумський державний університет**a.goncharenko@yur.sumdu.edu.ua*

На початку ХХ ст. активно поширюються ідеї Mitteleuropa, які наклали свій відбиток на подальший розвиток Європейського континенту. Од-

ним із найбільш цікавих проєктів у цьому напрямі є план відомого вченого, політичного та державного діяча Угорщини Оскара Ясі (1875–1957 рр.). Актуальність дослідження зумовлена тим, що порушена нами проблематика недостатньо вивчена в історіографії. Джерельну базу роботи складають офіційні публікації документів, мемуарна література тощо.

До появи проєкту «Майбутнє монархії і Сполучені Штати Придунав'я» в 1918 р. О. Ясі був прибічником німецького плану *Mitteleuropa*. Проте поступово він зрозумів, що Австро-Угорщина через свою унікальність не може запозичити досвід Швейцарської конфедерації, США або будь-якої іншої західної країни. О. Ясі констатував: головна причина неможливості повторення чужого досвіду полягає в самій структурі регіону, що складався з трьох великих географічних субрегіонів та трьох культурних сфер. Тому Австро-Угорщині було необхідно знайти власний шлях розвитку та вирішення національних проблем.

На думку О. Ясі, монархію необхідно було перетворити на федерацію п'яти союзних держав (пентархію), що об'єднає Угорщину (без Хорватії та Славонії), Австрію, Чехію, Польщу та Іллірію. Дві останні могли розширитися за рахунок територій Росії та Сербії. Не виключалася можливість приєднання до федерації Румунії. Держави-учасниці, згідно з проєктом О. Ясі, об'єднувалися в митний союз зі спільною оборонною та зовнішньою політикою, загальною системою законів. Такий план, на думку автора, мав сприяти вирішенню національних та економічних проблем регіону.

Проте поразка Центральних держав у Першій світовій війні поховала можливість реалізації проєкту О. Ясі. Подальші ініціативи щодо створення *Mitteleuropa* формувалися переважно країнами Антанти.

Перевлаштування Центрально-Східної Європи у політиці США за адміністрації Вудро Вільсона

Валентин Зацепіло

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

fejenoordrotterdam@knu.ua

Мирна реорганізація Центральної та Східної Європи після Першої світової війни мала значний вплив на подальший історичний розвиток регіону. Одним із творців цієї перебудови був президент США В. Вільсон, чий погляд на національне самовизначення та самоврядування визначали шляхи розвитку нових незалежних держав та колишніх метрополій. Однак віра у здатність націй самостійно вирішувати свою долю зіткнулася з реаліями міжнародних та етнічних конфліктів, спричинених присутністю національних меншин у межах держав, визначених Паризькою мирною конференцією та встановлених договорами. Між новими державами також відбувалися війни за території, як це сталося між Польщею та Литвою, а також між Польщею та українською Східною Галичиною (ЗУНР), в ре-

зультаті яких остання програла.

Складовою переважання Центрально-Східної Європи було східне питання. Критичне ставлення В. Вільсона до Османської імперії було продовженням позиції прем'єр-міністра Великої Британії В. Гладстона ще в 1870-х роках, зокрема щодо засудження турецьких злочинів проти християнських підданих імперії. Потім це були болгари, а за часів В. Вільсона співчуття висловлювали Вірменії. Вільсон у 1917 р. вважав, що підтримувана Німеччиною Туреччина повинна припинити своє існування. Під час Паризької мирної конференції існував проект мандату США на Константинополь та протоки, але Конгрес його відхилив.

Важливою у політиці США були концепції адміністрації В. Вільсона щодо майбутнього Австро-Угорщини. Незважаючи на те, що в 1917–1918 рр. В. Вільсон підтримував подальше існування Габсбурзької монархії, з кінця 1917 р. він почав вважати народи Австро-Угорщини поневоленими. З цього часу війна почала розумітися В. Вільсоном як визвольна війна.

У промові 1916 р. в Цинциннаті В. Вільсон визначив Сполучені Штати як державу, віддану правам усіх людей і всіх народів. Дружні стосунки В. Вільсона з І. Падеревським або Т. Масариком робили президента більш поінформованим про стан справ у цих країнах і полегшували народам Польщі та Чехословаччини захист власних прав. Зокрема, Чехословаччина була першою з новостворених держав, яка отримала право бути представленою на Паризькій мирній конференції. А прихильність до поляків проф. В. Лорд зі східноєвропейського відділу «Інкваєрі», змусила В. Вільсона рекомендувати приєднати Східну Галичину до Польщі.

Фундаментальні суперечності існували між національним самовизначенням та кордонами, проведеними під час мирного врегулювання. Це також стосується утиску національних меншин, таких як євреї, проти страждань яких у Східній Європі активно протестував В. Вільсон. Конфлікт між Польщею та Чехословаччиною через Тешин, Польща та Радянська Росія, Італія та Югославія виявили недоліки Версальської системи, у створенні якої брав участь Вільсон.

В. Вільсон та його оточення перебували під впливом панслов'янських ідей, згідно з якими слов'янські народи склали певний слов'янський світ. Він побоювався поширення більшовицького впливу з Росії, як країни, культурно близької до слов'янських держав Східної Європи. В. Вільсон негативно ставився до царизму, а пізніше до більшовизму загалом, але підтримував територіальну цілісність Росії як протизваги Німеччині. В. Ленін кинув виклик В. Вільсону конкуруючою концепцією самовизначення, вперше сформульованою в 1914 р., а потім переосмисленою в листопаді 1917 р., що «емансипувала» національності Російської імперії.

Адміністрація В. Вільсона приділяла найбільшу увагу до Східної Європи серед президентів США. Водночас роль США та держав-переможниць видається дещо перебільшеною у повоєнному облаштуванні

Східної Європи, враховуючи збройні протистояння між Німеччиною та Польщею, Польщею та Радянською Росією. Конкретна конфігурація кордонів залежала не лише від волі Антанти та США, а й від сили зброї. Однак у країнах регіону пам'ятники та топоніми на честь В. Вільсона досі стоять або були відновлені.

Антиюгославська пропаганда у журналі «Крокодил» (1949-1953)

Дмитро Максимов

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна;
Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
d.maksymovv@gmail.com*

Після Другої світової війни Друга Югославія зіткнулася з низкою проблем: невирішеність територіальних претензій з Італією та Австрією, соціальною нерівністю й глибокими внутрішніми конфліктами. Серби, хорвати й мусульманське населення, які під час війни брали участь у масовому взаємному винищенні, залишалися розділеними й після її завершення.

Ключовим завданням післявоєнного режиму стала консолідація багатонаціональної країни. У цьому контексті радянсько-югославський конфлікт 1948–1953 рр., спричинений зростанням авторитету Йосипа Броза Тіто та монолітністю КПЮ, став чинником, що дозволив об'єднати республіки й населення.

Даний конфлікт знайшов відображення не лише в офіційній пресі чи літературі, а й у сатиричних виданнях. Провідним рупором пропаганди в СРСР був журнал «Крокодил» (засн. 1922), який з 1933 р. задавав ідеологічний тон регіональним часописам, таким як український «Перець» чи грузинський «Ніагі».

Представлене дослідження дозволяє простежити механізми формування образу зовнішнього ворога в радянській масовій культурі пізнього сталінізму. Аналіз журналу «Крокодил» демонструє роль візуальної пропаганди у дискредитації Югославії під час конфлікту 1948–1953 рр.

Загалом за період 1949–1953 рр. нами виявлено 79 згадок цієї тематики, що мали переважно ілюстративний характер. Хронологічні межі публікацій охоплюють період від 20 липня 1949 року (№20) до 10 березня 1953 року (№7) – останній випуск був присвячений смерті Йосипа Сталіна.

Методологічний інструментарій дослідження охопив контент-аналіз, іконографічний, семіотичний, історико-генетичний, типологічний та статистичний методи. Це забезпечило ґрунтовне опрацювання бази даних і дозволило дійти наступних висновків. Як історіографічну та методологічну основу дослідження було використано праці С. Єркьою, А. Животіча, Е. Бернейса, У. Ліппмана, Ч. Джана та інших.

Найбільша концентрація матеріалів (1949–1951 рр.) відображала інтенсивну фазу конфлікту та конструювання образу ворога, після чого кількість публікацій різко знизилася. Локалізація антиюгославських сюжетів

на внутрішніх шпальтах часописів свідчить про їхню трансформацію у складник рутинної пропаганди, а не виняткові інформаційні акції.

Центральним об'єктом кампанії виступав Й. Броз Тіто, чий образ еволюціонував від «ката» (1949 р.) до «Юди». Постійна візуальна асоціація з США (понад 50% випадків) нівелювала політичну суб'єктність Югославії, представляючи її дії виключно як результат впливу американського капіталу.

Домінуючі сюжети про шпигунство та «спадкоємність фашизму» реалізовувалися через інструменти дегуманізації та дискредитації. Використання запозичених матеріалів і спрощена візуальна мова свідчать про системне намагання радянської сатири створити максимально доступний та уніфікований образ ворога для масової аудиторії.

Матеріали журналу «Крокодил» засвідчують, що антиюгославська кампанія в радянській сатирі виконувала функцію масового ідеологічного впливу, спрямованого на дискредитацію югославського керівництва та закріплення образу зовнішнього ворога в суспільній свідомості.

Ідейне підґрунтя американо-угорського співробітництва

(В. Орбан та Д. Трамп)

Михайло Василенко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

belgum1936@gmail.com

Період одночасного перебування при владі Дональда Трампа (2017–2021 та 2025–2026) та Віктора Орбана став часом безпрецедентного ідеологічного зближення Вашингтона та Будапешта. В основі цього партнерства лежала спільна правоконсервативна платформа, яка кидала виклик панівному ліберальному світовому порядку та політиці міжнародного співробітництва.

Віктор Орбан вперше обійняв посаду прем'єра у 1998–2002 роках. У цей час Угорщина вступила в НАТО та підтримувала інтеграцію в Європейський Союз. Партія «Фідес» займала правоцентриські позиції, але вони програли вибори та були вимушені стати опозицією. За часів опозиційності партія та Орбан почали переходити на все більш праві позиції. Партія в контексті перебування в опозиції та в часи радикальних змін апелювала до повернення до нормальності, відновлення порядку на противагу політичним скандалам турбулентних років.

Віктор Орбан, повернувшись до влади у 2010 році, почав процес укорінення у владних інститутах. Позбувшись статусу опозиціонера, Віктор Орбан був змушений все одно мати ворогів, яким він міг би протистояти задля підтримання свого образу та легітимності. За таких обставин зручним противником став Брюссель як центр ЄС. Він міг слугувати таким собі уособленням тих змін та потрясінь та тієї втоми від модернізації, проти яких і боровся Орбан. Але важливо і те, що з його приходом до вла-

ди не відбулося просто заморожування перетворень та статус-кво, а почався процес зворотного наступу. Цей наступ проявлявся у змінах законодавства, підпорядкуванні ЗМІ, зміні виборчої системи та закріпленні правих ідей на рівні конституційних законів. Критикуючи ліберальну модернізацію Орбан провів форсовані зміни згори. Це було не повернення до статус-кво, а політичний реванш проти ліберальних змін який за баченням Орбана та в майбутньому Трампа проходили під гаслами повернення кордонів, голосу, гідності, контролю над школою, права на власну історію, пріоритет національного громадянина і повагу до “нормальної більшості».

Дослідник та дипломат Джон Шаттак у лекції «The Rise of Illiberal Governance: Comparing Viktor Orban and Donald Trump» зазначав, що Орбан став «європейським прикладом» лідера, який використовує націоналізм, антиімміграційну риторику та критику ліберальних еліт для зміцнення влади. Шаттак зазначив, що багато методів Орбана, такі як тиск на ЗМІ, акцент на «традиційних цінностях» та представлення себе як захисника «справжнього народу», – згодом з'явилися й у політичній стратегії Трампа. У своїй промові в Бейле-Тушнад у 2014 році Віктор Орбан заявив, що майбутнє Угорщини пов'язане не з класичною ліберальною демократією, а з «неліберальною державою», яка ставить у центр національні інтереси, культурну єдність та сильну владу держави. Це можна вважати таким собі цементуванням політики Орбана.

Говорячи про ідеологію та політику Орбана, також не слід вважати їх повторенням політик та практик диктатур 20 сторіччя. Політика Орбана полягала не в демонтажі демократії, а в її підкоренні своїм інтересам. Демократія мала бути інструментом, завдяки якому більшість могла б домінувати над ворожою меншістю (ЛГБТ, нацменшини, ліві). Таким чином Орбан міг використовувати демократичний мандат задля укорінення своїх правил гри. ЗМІ у такій системі не заборонені, а просто лімітуються та мають певні перешкоди. Загалом такий режим і можна назвати гібридним.

За словами Каса Мююде правопопулістську спорідненість Орбана і Трампа можна описати через поєднання трьох елементів: популізму, нативізму й авторитаризму. Популізм створює опозицію між “чистим народом” і “корумпованою елітою”; нативізм визначає “народ” як культурно або етнорелігійно окреслену спільноту; авторитаризм додає вимогу порядку, сильної виконавчої влади та покарання внутрішніх ворогів. Саме це дозволяє зрозуміти, чому мігранти, ліберальні медіа, НУО, суди, Брюссель, Сорос і політична опозиція в риториці обох лідерів часто зливаються в єдиний образ загрози. Нативізм до того ж вдало поєднується з економічним популізмом. Коли у 2016 році перемогу на президентських виборах у США здобув Дональд Трамп, між Будапештом та новою американською адміністрацією швидко сформувалася політична симпатія. Але також треба пам'ятати, що Угорщина та США – це країни з різними проблемами та статусом на міжнародній арені. Угорщина – середня країна в Європі, для

населення якої перетворення початку ХХІ сторіччя були дуже сильними та швидкими. Населення країни, перебуваючи в турбулентності, обрало собі курс на стабільність. Віктор Орбан у цьому контексті був лідером, який просто повертав стабільність, а ЄС ставав супротивником, існування якого було вигідним для Орбана.

Америка, у свою чергу, вже 8 років перебувала під владою демократів, пережила економічну кризу, вела війни та поступово втрачала позиції беззаперечного гегемона, яким вона була у 1990-х роках. США, на відміну від Угорщини, не були під впливом когось, а населення Америки не знаходилося у стані постсоціалістичної перебудови. Американців хвилювала втрата робочих місць, влада однієї адміністрації та втома від конфліктів.

Однак, незважаючи на це, риторика, яку використовував Трамп (та його команда) й Орбан, багато в чому збігалася вже під час першої виборчої кампанії Трампа. Наприклад, обидва лідери жорстко протистояли масовій міграції. Незважаючи на відмінність мігрантів-мексиканців та сирійців, обидва лідери використовували страх перед ними задля мобілізації своїх сил. Мігранти демонізувалися: “All the terrorists are basically migrants.” за словами Орбана у 2015 році та “A nation without borders is not a nation.” – сказав Трамп у 2019 році щодо кордонів.

Можна згадати й ідею суверенітету. Так, Орбан любив казати: “We will not allow Brussels to dictate to us.”, а у Трампа було: “If you want democracy, hold on to your sovereignty.” під час його промови в ООН. Незважаючи на різність положення Америки та Угорщини, обидва лідери ставлять суверенітет як один із стовпів своєї ідеології.

Також обидва лідери використовують образ внутрішнього ворога, який заважає лідеру та державі. “The future does not belong to globalists. The future belongs to patriots.” – сказав Трамп в ООН у 2019 році, й Орбан під час виборчої кампанії 2018 року зазначив: “We are fighting an enemy that is different from us. Not open, but hiding; not straightforward, but crafty.” (говорячи про Сороса). Обидва лідери не боялися та активно використовували жорстку, недипломатичну мову щодо своїх ворогів. “The agents of the Soros Network must be excluded from the European Commission” – було сказано Орбаном у 2025 році, або ”Sleepy Joe doesn’t know what he’s doing.” від Трампа під час його численних акцій часів протистояння Джо Байдену.

Таким чином, попри матеріальну асиметрію (наддержава проти малої країни), на рівні політичного іміджу та взаємного піару між лідерами виникла значна симетрія. Обидва лідери використовували один одного для внутрішньої аудиторії за принципом «нас багато, ми – частина глобального висхідного тренду». Трамп на республіканських мітингах регулярно поилався на Орбана як на приклад «сильного та поважного європейського лідера, який навів порядок». Орбан, у свою чергу, транслиував угорському суспільству наратив: «Дивіться, лідер найпотужнішої держави світу схва-

лює наш курс, ми не ізольовані маргінали, ми – авангард майбутнього перерформатування Заходу».

Також спорідненість Орбана і Трампа доцільно пояснювати через розлам GAL-TAN. На одному полюсі перебувають green, alternative, libertarian цінності: культурний плюралізм, права меншин, гендерна рівність, відкритість і космополітизм. На іншому – traditional, authoritarian, nationalist позиції: традиційна сім'я, порядок, національна ідентичність, контроль над міграцією, недовіра до наднаціональних інституцій і захист культурної більшості. Орбан і Трамп мобілізували саме TAN-полюс, перетворюючи міграцію, гендер, кордони, суверенітет, Брюссель, “глобалістів” і “woke ideology” на елементи одного культурно-політичного конфлікту.

Слід зазначити і те що ідейне зближення Орбана і Трампа це не лише спільна правоконсервативна програма, а й конспірологічний стиль політичної мобілізації. Для правого популізму конспірологія виконує не периферійну, а структурну функцію: вона пояснює складні соціальні, економічні й культурні зміни через дію прихованих, морально ворожих сил.

. В такій логіці міграція, криза національного суверенітету, посилення наднаціональних інституцій, права меншин або критика уряду подаються не як результат складних історичних процесів, а як наслідок змови “глобалістських еліт”, “ліберальних медіа”, “Брюсселя”, “Сороса” або “deep state”. Саме тому конспірологічні сюжети органічно поєднуються з популістською опозицією між “справжнім народом” і “корумпованою елітою”. Майкл Хамерлес підкреслює, що популістські конспірологічні фрейми є ефективнішими за звичайний антиелітарний дискурс, оскільки вони не лише критикують еліти, а й представляють їх як прихованого ворога, який свідомо зраджує народ. Яскравим прикладом цього можна назвати заяви Орбана про плани Сороса на мільйон мігрантів на рік або ствердження Трампа про вкрадені вибори. Така мобілізація породжує формування у суспільстві прошарки населення яке вірить в найабсурдніші теорії як на кшталт Q-апон у США. Така симетрія образів штучно підсилила міжнародний статус Орбана, дозволивши керівнику невеликої європейської республіки позиціонувати себе як мислителя світового масштабу.

Сам вплив Віктора Орбана на американський консервативний рух суттєво посилюється саме після того, як Дональд Трамп залишив Білий дім у 2021 році. Угорський досвід показав шлях дій через ухвалення нової конституції, зміну суддівського корпусу, переписування виборчого законодавства та заміну держслужбовців лояльними кадрами. Як зазначала дослідниця Принстонського університету Кім Лейн Шеппель, Угорщина перетворилася на «лабораторію автократії, чий інструментарій американські консерватори прагнуть імпортувати у США».

Сама взаємодія між трампізмом та режимом Орбана розвивалася не лише по лінії офіційної дипломатії, а сформувала розгалужену багаторівневу структуру.

По-перше, це рівень державної дипломатії. У травні 2019 року Дональд Трамп фактично порушив попередню практику дипломатичного дистанціювання від Віктора Орбана, прийнявши угорського прем'єра в Овальному кабінеті. Цей прийом мав важливе символічне значення: на тлі критики Орбана за демократичний регрес в Угорщині Трамп публічно на-

дав йому політичну легітимацію, назвавши його “шанованим” лідером, який “зберіг свою країну безпечною”, і схвально відгукнувшись про його жорсткий курс щодо імміграції. На цьому ж рівні Угорщина прагматично купувала американську зброю, щоб формально відповідати вимогам Трампа щодо збільшення оборонних витрат країн НАТО та демонструвати лояльність Вашингтону. Так для США часів Трампа основною стратегією та політикою стала недовіра до наднаціональних проєктів (ЄС, ООН, глобальні договори), й Угорщина у цьому випадку – це приклад доброго європейця, який відстоює свій суверенітет. Угорщина сама не була проти ЄС, але була за обмеження впливу інститутів ЄС на країну. Все ж таки Орбан, на відміну від британців, не бажав виходу з ЄС, а хотів «Європу батьківщин», у якій саме національні держави мали велику силу та вплив, не знищуючи саму ідею союзу держав у Європі. Також Угорщині дозволяли відносини з КНР та РФ. Для адміністрації Трампа Угорщина, яка мала такі відносини, не була проблемою, а була інструментом. Зв'язки з Пекіном та Москвою розглядалися не як зрада, а як прагматичне рішення малого гравця, що дозволяє йому виживати в умовах тиску Брюсселя. Трамп, у свою чергу, використовував Орбана як політичного контрагента, що дозволяв йому обходити європейський консенсус, отримуючи доступ до внутрішньої "кухні" ЄС, а зв'язки Орбана та Путіна були зручними для вирішення вже відносин США – РФ.

Медійна та культурна співпраця також активно розвивалася. Візит консервативного телеведучого Такера Карлсона до Будапешта в серпні 2021 року став значною подією. Трансляції на Fox News, зняті на тлі угорського прикордонного паркана, презентували Угорщину мільйонній американській аудиторії як «консервативну утопію», де консерватори змогли побудувати суверенний інформаційний простір.

Трансляція ідей відбувається через системну взаємодію аналітичних центрів. Було наладжено тісну співпрацю та обмін аналітиками між угорським Danube Institute та провідним консервативним центром США – Heritage Foundation. А найважливішим кроком на цьому рівні стало регулярне проведення Конференції консервативної політичної дії (СРАС) у Будапешті з 2022 року. Це стало першим випадком в історії, коли головний щорічний форум американського консервативного руху розширився на Європу.

У підсумку можна зазначити наступне: ідейне підґрунтя американо-угорського зближення за Орбана та Трампа полягало не стільки в класичній геополітиці, скільки у спільній ідеологічній альтернативі глобальному ліберальному проєкту. Обидва лідери проповідували пріоритет національного суверенітету, захист традиційних (християнських) цінностей, жорстку міграційну політику, скептицизм щодо наднаціональних інституцій та авторитарний стиль управління. Вже на базі цього вони змогли побудувати відносини у яких попри нерівність партнерства обидві сторони отримували бенефіції як більш матеріальні так і суто ідеологічні. Особливо яскраво це проявилось саме під час 2 президентства Дональда Трампа коли офіційні американські урядовці (такі як держсекретар Марк Рубіо та Віце президент Джей Ді Венс) прямо підтримували владу Угорщини під час виборів 2026 року.

Такий крок остаточно зламав залишки класичного дипломатичного етикету щодо невтручання у внутрішні справи інших держав, продемонструвавши, що для нової американської адміністрації транснаціональна солідарність правих сил є пріоритетною за традиційні міждержавні формальності.

РОЗДІЛ II
КУЛЬТУРНИЙ МЕЙНСТРИМ
I АЛЬТЕРНАТИВНІ ВІЗІЇ

Іван Мазепа очима Патріка Гордона**Владислав Яценко***Інститут української археографії та джерелознавства
імені М. С. Грушевського;**ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ»*

Ключова для ранньомодерної історії України постать гетьмана Івана Мазепи досить часто фігурує на сторінках нотаток різних чужоземців, що були його сучасниками. Гетьман фігурує у спогадах і епістолярії різних чужинців, що служили або перебували при дворах Речі Посполитої Обох Народів, Московського царства, Шведської корони тощо. Серед відомих на сьогодні джерел, де висвітлено сходження І. Мазепи, його службу в гетьмана Івана Самойловича, а потім і власне гетьманство, важливе місце посідають «Щоденники» Патріка Гордона з Охлукрїса.

Незаможний шотландський шляхтич, що обрав для себе поширений серед його співвітчизників у Середньовіччя і ранньомодерну добу шлях еміграції та мілітарної кар'єри в Центральній-Східній Європі, за життя відзначився на марсовій ниві під прапорами Шведського королівства, Речі Посполитої Обох Народів та Московської держави. Осягнувши найвищі кар'єрні успіхи на службі в Московщині, П. Гордон залишив по собі «Щоденники» та епістолярну спадщину, що є безцінним джерелом, на сторінках якого присутні чимало визначних постатей другої половини XVII ст.

Хоча «Щоденники» як джерело відомі історикам, насамперед московським, українським та англійським, з кінця XVIII–XIX ст., лишень нещодавно вони побачили світ у повному обсязі. Це стало можливо завдяки завзятій праці Дмитра Федосова — історика, що працював в Інституті всесвітньої історії РАН у Москві. Коло його наукових інтересів було дотичним до середньовічної і ранньомодерної Шотландії, Московського царства, московсько-шотландських контактів, а також історії та культури України. У співпраці з Абердінським університетом Шотландії (Сполучене Королівство) Д. Федосов протягом 2000–2018 рр. зумів вперше в історії здійснити повну наукову публікацію «Щоденників», оригінал яких зберігається в Російському державному військово-історичному архіві у Москві (РДВІА), російською та англійською мовами у шести томах.

Пов'язаний роками служби з Гетьманщиною, як правобережною, так і лівобережною, шотланець знав і підтримував особисті контакти з низкою козацьких старшин і гетьманів, які високо цінували його військовий хист, досвід і воліли підтримувати з ним добрі стосунки. Останньому сприяла й вага, яку П. Гордон мав у системі московських сановників у Гетьманщині.

На сторінках трьох томів свого щоденника за 1684–1689, 1690–1695, 1696–1698 рр. шотланець висвітлив низку аспектів, пов'язаних із службою І. Мазепи в гетьмана І. Самойловича, його роль у поваленні останнього, обставини набуття Мазепою булави та перші роки гетьманства. Саме за-

вдяки нотаткам шотландця ми маємо розлогий опис перебігу Коломацької ради 1687 р. із вказівкою безпосередньої кількості козаків, що брали в ній участь.

Безпосередній свідок подій першого десятиліття гетьманського правління І. Мазепи, П. Гордон на сторінках свого щоденника не лишень відстежував перипетії політичного життя Гетьманщини, інтриги, які проти гетьмана плели представники старшинського середовища, і реакцію на них Москви, але також висвітлював гетьманську стратегію контактів із представниками московської еліти. Робити це шотландцеві було тим легше, що як представник московської еліти він сам став об'єктом гетьманських забігань по приязнь.

У цьому контексті цікаво, що «Щоденник» висвітлює той набір заходів, яким користувався гетьман І. Мазепа і які були важливим компонентом при встановленні у ранньомодерний час патрон-клієнтських взаємин. Ключовими аспектами таких заходів були засвідчення поваги, встановлення листування, особисте знайомство, численні вітання з приводу різноманітних кар'єрних успіхів, надсилання презентів, що включали різноманітні харчі, зокрема делікатеси, намагання набути через респондента речей люксового гатунку: годинників, зброї тощо.

Підбиваючи підсумки, маємо зазначити, що на сторінках «Щоденника» Патрика Гордона І. Мазепа постає досвідченим політиком, який прагнув контакти із впливовими представниками Московського царства та вдало нав'язував їх від перших років свого правління.

Передромантизм і німецька славістика на зламі XVIII – XIX ст.

Сергій Ханус

Ужгородський національний університет

sergiy.hanus@uzhnu.edu.ua

Слов'янський світ є індикатором аксіології та смислів німецької гуманітаристики в різні часи. Славістика не відбулася б як така без врахування її напрацювань. У 2-й пол. XVIII ст. у надрах Просвітництва народжуються ідеї, котрі в 1-й пол. XIX ст. сформували парадигму романтизму. Останній з'явився ніби як заперечення раціоналізму Просвітництва, насправді ставши його продовженням, хоч уже з іншими критеріями раціональності, ніж здоровий глузд.

Саме в Німеччині найраніше виявилася консервативна реакція на Просвітництво, котра зумовила появу романтизму з такими його епістемами, як історизм та «націоналізація» культурно-історичного світобачення замість панівної раніше «філософії людства». Але нова якість наукового і художнього мислення визрівала поступово, у вигляді окремих здогадок, критики крайнощів просвітницького раціоналізму тощо. Усе це характеризує явище передромантизму (П. Ван-Тігем). Є всі підстави впровадити цей термін у студіювання історії гуманітаристики, адже відтак перехід від

Просвітництва до романтизму наповнюється належним та адекватним розумінням його змісту.

Цивілізаційно-культурна та національна саморефлексія слов'янських інтелектуалів втілювалася у «слов'янську ідеологію» як антитезу концептові германсько-романського світу. При цьому показовим є посилення на авторитет саме німецьких мислителів та вчених, котрі з кінця XVII ст. активно студіювали проблеми славистики. А до кінця XVIII ст. було накопичено значні напрацювання, що сприяло виокремленню автономної сфери наукового знання: слов'янська філологія — П. Т. Карпофф, Й. Г. Юглер, Й. Х. Аделунг, Й. С. Фатер, Й. Х. К. Рюдігер, П. С. Паллас, погляди котрих вплинули на пізніших «апостолів» слов'янського Відродження; історія слов'ян — А. Л. Шльоцер, Л. А. Гебгарді, К. Г. Антон, Г. Добнер, Е. Шрекк, Ф. Планк, Й. Х. фон Енгель. Філософсько-історична схема Й. Г. Гердера легітимізувала самоцінність слов'янських народів та містила матрицю вивчення проявів «народного духу».

Таким чином, генеза романтизму відбувалася в межах зрілого Просвітництва, котре як система уявлень про світ і людину набуло своєї завершеності напередодні та в роки Французької революції кінця XVIII ст. Славистика як комплексна «народознавча» сфера наукового знання відчула й продемонструвала ознаки назрівання нової якості свого розвитку, котра розкрилася в добу Національного відродження, початок якого визначається саме на зламі XVIII–XIX ст.

***Мораль у геополітичній концепції
і дипломатичній діяльності Адама Єжи Чарторийського***

Ілля Погребняк

Красназнавчий музей міста Горішні Плавні

ipiaro@gmail.com

Доповідь присвячена моральному виміру політичних ідей Адама Єжи Чарторийського (1770–1861) – польського князя, міністра закордонних справ Російської імперії (1804–1806) та лідера польської еміграції, чия діяльність охоплює період засадничих перетворень європейського порядку.

У фокусі – питання про те, яку роль відігравала мораль у геополітичному баченні А. Є. Чарторийського та як це позначалося на його практичній дипломатії. Принцип моралі як рушійної сили великої політики став основоположним для «великої системи» князя – концепції колективної безпеки, що поєднувала принципи національного самовизначення, федералізму та гуманізації міжнародних відносин.

Доповідь простежує, як «велика система» зіткнулася з реаліями імперської дипломатії та логікою тогочасних державних інтересів. В еміграційний період мораль у діяльності А. Є. Чарторийського перетворилася з концептуальної програмної засади на свідомо сконструйований дипломатичний інструмент: через концепцію «моральної легітимації» він форму-

вав образ Польщі як жертви імперського свавілля, апелюючи до обов'язку Європи – і до всеєвропейської системи безпеки – відстоювати права народів на самовизначення.

Аналіз спадщини А. Є. Чарторийського дає змогу побачити в ньому постать, яка стояла на перетині концептів просвітницького універсалізму та модерного націоналізму. Запропоновані ним ідеї стали раннім прецедентом апелювання до моральних норм у великій політиці та були відзначені спробами князя втілити їх як фундаментальні принципи модерних міжнародних відносин.

Україна на порубіжжі Європи: філософські ідеї М. Драгоманова

Іліана Владленова

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

Проблематика дослідження обумовлена проблемі історії та філософським засадам цивілізаційного вибору України в роботах М. Драгоманова: між «східним деспотизмом» та «західним лібералізмом». Розглядається думка Драгоманова про місце України як буфера між Європою та Росією. Дослідження акцентується навколо питань: Наскільки його ідеї про відзеркалення ідей західних інститутів є актуальними в сучасних умовах євроінтеграції? Чи є Європа тільки фундаментом наукових досліджень та взірцем демократичних інститутів?

Джерельна база дослідження включає роботи Михайло Драгоманова, які є фундаментом та першоджерелами дослідження. Також використано нормативно-правові акти та програмні документи: Копенгагенські критерії, в яких висуваються вимоги до країн кандидатів, що корелюють з ідеями Драгоманова: демократичні інститути, верховенство права, тощо.

Михайло Драгоманов – відомий суспільний діяч, мислитель, який відрізнявся широким кругозором, який виховав велику кількість послідовників. Його родичи можливо були болгарського чи грецького походження-драгоманами, тобто перекладачами. Він був особистістю в якій поєднувався і викладач, і вчений, і просвітитель. Інтелектуальна грація дозволяла йому оперувати ідеями, фактами та різними методологіями: використовуючи комплексний підхід, який був настільки всеосяжний, що його сміливо можна назвати онтологічним. Світ для нього складним процесом, який виходить на рівень космополітизму. Кругозір охоплював соціологію, фольклористику, історію, філософію, тощо. І це дозволяло використовувати компаративистський метод, де різні об'єкти порівнюються між собою не ізольовано, а в контексті національної культури України. Екзистенційна проблематика спрямована на пошук засад не тільки індивідуального існування, скільки – нації, яка має свободу вибору та відповідальність. В роботі «Пропащий час. Українці під Московським царством (1654–1876)» він зазначає: «Зайва річ, гадаю, й згадувати, що й пробуток України під Росією

після 1876 р. – пропаший час. він погоджується, що краще вже вимагати лютої боротьби, просити підмоги у іноземних держав «ніж конати сотні років, дурячи себе надією на краще життя під Росією». Мислитель наводить вираз зпорозьких козаків: «Добути, або дома не бути!» - ці слова повинні, за його думкою, стати від тепер «одиноким політичним окликом України». Цей вираз є не тільки способом вираження життєвої філософії українських козаків, але й в цілому – філософією життя, вираженням екзистенційного буття існування українців. Це і кредо і засіб осмислення глибокого проживання, сенсу та осмислення свого призначення. Але водночас це також проява екзистенційної тривоги, яка, як би сказав Гайдеггер: заставляє нас починати жити по справжньому.

Результати дослідження. Проаналізовано філософські підвалини світоглядних думок М. Драгоманова, які через європейські демокритичні цінності дають можливість людині право на самовираження та реалізацію екзистенційного буття, свобода не є привілеєм – а виступає онтологічною характеристикою буття.

Ідея «українства» в угорськомовній творчості Івана Франка

Шандор Фьолдварі

Дебреценський університет (Угорщина)

alexfoldvari@gmail.com

У статті розглядається концепція «українства» Івана Франка, яку він виклав угорською мовою у своїй праці, присвяченій історії української літератури. У роботі застосовано текстологічний (герменевтичний) підхід, що передбачає порівняння угорськомовної праці Івана Франка «Історія української літератури» з іншими його розвідками щодо питань «українства», опублікованими українською мовою. На основі цього аналізу глибше висвітлюється Франкове розуміння концепції «українства» та його особистий погляд на це питання. У такому порівняльно-герменевтичному ракурсі цей угорськомовний текст розглядається вперше. У межах дослідження подано огляд робіт попередніх дослідників та опрацьовано джерело з позицій інтелектуальної історії.

Іван Франко навчався у Віденському університеті, знав німецьку та угорську мови й був добре обізнаний з інтелектуальним життям Австро-Угорської імперії. Він мав неабиякий авторитет серед наукових кіл Будапешта. Саме тому Оскар Ашбот, професор слов'янського факультету, особисто звернувся до Франка з проханням написати розділ про українську літературу для загальної історії світового письменства на початку 1900-х рр.

Франко починає історію української літератури від доби Київської Русі. Він вважав за необхідне донести угорським читачам, що фундаментом української культури є саме спадщина Русі, а сама література починається значно раніше за часи Івана Котляревського.

Це було надзвичайно важливо, адже в «Історії російської літератури» польського професора Олександра Брюкнера – колеги та близького друга Франка – простежувався аналогічний погляд. Брюкнер розпочинав обговорення своєї теми так: «Російська література – наймолодша з великих літератур світу: їй всього півтори сотні років. В історії людства Росія відіграла незрівнянно важливішу роль завдяки своїй фізичній, а не духовній потузі». Сформулювавши це у 1910 році, професор фактично підтверджував тезу Франка про те, що російська літературна традиція бере початок лише у XVIII столітті. Це зайвий раз доводить: попри масштабні територіальні завоювання з часів Івана IV (Грозного), московська держава тривалий час залишалася культурно відірваною від європейського контексту.

Такою була угорська академічна точка зору у 1910-х роках: керівник катедри слов'янознавства Будапештського університету академік Ашбот, а також угорські редактори та видавці чотирьох основних томів поділяли наукову позицію, згідно з якою історія давньоруської (саме руської, а не російської) літератури має розглядатися в контексті українського письменства. Вони стверджували, що саме культура Київської Русі визначала літературний розвиток протягом століть. Таким чином, українська література є безперервним спадкоємцем цієї тисячолітньої традиції, тоді як література «північних земель» була лише її епігоном, як на тому наполягав Іван Франко.

Угорські редактори академічного чотиритомника «Історія всесвітньої літератури» ще на початку XX століття представили об'єктивний виклад історії українського письменства, що відповідав тогочасним європейським стандартам. Проте пізніше, під ідеологічним впливом Радянського Союзу, соціалістичне літературознавство зазнало значних деформацій. Саме тому цей текст сторічної давнини й досі залишається еталонною фаховою літературою з історії української словесності угорською мовою.

Подальші напрямки досліджень охоплюють текстологічні аспекти перекладів Івана Франка, що підкреслює необхідність вивчення його творчої спадщини в міжнародному академічному контексті. Вказані питання будуть детально розглянуті у ґрунтовній науковій статті.

Позитивізм VS марксизм: боротьба чи єдність протилежностей?

Олена Богдашина

Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди

bohdashyna@gmail.com

У другій половині XIX – XX ст. позитивізм і марксизм були провідними напрямами в соціогуманітаристиці, які суттєво вплинули не лише на розвиток науки.

Ідеологи позитивізму і марксизму по різному пропагували кращий напрям розвитку суспільства (еволюція та реформи у позитивістів vs революція та диктатура пролетаріату у марксистському вченні) Позитивна фі-

лософія сприяла подальшому розвитку ліберальній ідеології. Марксистське вчення стало теоретичною базою для лівих революційних рухів кінця XIX – XX ст., ідеологією в СРСР та інших державах т.зв. соціалістичного табору.

Огюст Конт, Герберт Спенсер та інші прихильники позитивної філософії вважали головним її завданням описувати й узагальнювати наукові знання, виявляти закономірності історичного процесу, а також пропагували еволюційний (шляхом реформ, а не революційних катаклізмів) суспільний розвиток. Для Карла Маркса філософія була покликана стати інструментом радикальних суспільних перетворень: «Філософи тільки по-різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його». Ключовою категорією марксистського вчення стала класова боротьба. Позитивісти ж визнавали її лише одним із факторів суспільного розвитку.

Водночас обидві теорії критикували релігійну думку, традиційну ідеалістичну філософію, шукали закони (марксизм) чи закономірності (позитивізм) суспільного розвитку. Позитивізм і марксизм проголошували освіту та науку важливими факторами суспільного розвитку. Позитивізм обумовив появу соціології, сприяв оформленні методики роботи з історичними джерелами тощо. Марксизм в СРСР та країнах т. зв. соціалістичного табору привів до політизації історичної та інших суспільних наук.

Отже, відносини між позитивізмом та марксизмом XIX–XX століть – це складний комплекс, який поєднує боротьбу протилежностей та приховану єдність. Часто ці напрями виступали як ворожі ідеологічні напрями. Водночас вони мали певні точки дотику, особливо у ставленні до науки та критики релігії і метафізики.

РОЗДІЛ III
РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР ІДЕЙ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄДНОСТІ

Формування політичного консенсусу щодо європейської інтеграції Польщі після революції 1989 року**Андрій Гребінник***Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**andriy.grebennik@gmail.com*

Наприкінці 1980-х років у Польській Народній Республіці відбувся відносно мирний демонтаж державної соціалістичної системи: внаслідок круглого 1989 року країна скинула з себе ланцюги комунізму. Перед новим демократичним польським урядом, очолюваним Тадеушом Мазовецьким, а також президентом Лехом Валенсою, у зовнішній політиці постало питання відносин із Європейським Економічним Співтовариством (згодом Європейським Союзом). Польські політичні сили при владі та в опозиції мали вирішити, як їхній країні жити поруч із країнами Спільного Ринку – в якості сусіда чи безпосереднього члена.

Упродовж 1990-х і на початку 2000-х років політичні сили Польщі від лівого до правого табору керувалися різними міркуваннями відносно ЄС, проте результатом взаємодії цих сил стало досягнення компромісу й підтримки курсу країни на вступ до Спільного Ринку.

По-перше, ліві сили, як СДЛС, «Унія Праці» та ін., прагнули вступу до ЄС, аби остаточно легітимізувати новий польський уряд в очах Заходу. Також для них це було надією на вихід країни з економічної кризи, в яку та потрапила після розпаду соціалістичного табору. Польські «ліві» були єврооптимістами і, слід додати, саме за них Польща остаточно стала країною-членом ЄС – за уряду Лешека Міллера в 2004 році.

По-друге, польські центристи, уособлені «Унією Демократичною», «Громадянською платформою» та «Унією Свободи», при вступі до ЄС зважали не стільки на практичні вигоди з цього, скільки на моральне значення такої акції. У ній вони вбачали шлях повернення Польщі на Захід, від якого Варшаву «відірвали» в 1940-х роках. Якщо «ліві» завершили сам процес євроінтеграції, то польські центристи доклали зусиль для її уможливлення. Так, наприклад, Лешек Бальцерович, член Унії Свободи, був автором так званої «шокової терапії», яка перевела Польщу на рейки ринкової економіки. Це допомогло виконати головні вимоги ЄС до Варшави та досягти потрібних показників розвитку, аби вступити до Спільного ринку.

По-третє, підтримували вступ до ЄС і польські «праві», об'єднані 2001 року в партію «Право і Справедливість». Єднання із Заходом було для цих єврореалістів засобом убезпечити Польщу від зовнішніх загроз. Проте їхня підтримка мала чіткі межі: політики, як Лех Качинський, ніколи не виступали за надмірну федералізацію Європейського Союзу, декларуючи вірність принципу «Європи вітчизн». Під час переговорного процесу країни з ЄС «праві» намагалися контролювати уряди центрристів та лівих, аби ті не погоджувалися на надмірні поступки перед Брюсселем, хоча й забезпечували відданість їхньому курсу на вступ до цього об'єднання.

Важливо зазначити, що на межах лівого й правого табору існували й партії, що все-таки агітували проти євроінтеграції. До таких слід зарахувати, наприклад, «Лігу польських родин», а також «Самооборону Республіки Польща». Будучи відвертими євроскептиками, консерваторами і «захисниками польського громадянина», вони боялися втрати державного суверенітету і розпродажу польської землі іноземцям, що виступало драгливим питанням під час переговорів із ЄС. Лідери цього табору, Роман Гертх та Анджей Леппер, серед згаданого вище польського політикуму були чи не єдиними, хто закликали населення голосувати «Проти» на референдумі 2003 року про вступ до ЄС. Проте така діяльність ніяк не могла розвернути курс на євроінтеграцію, оскільки прибічників такого погляду серед поляків була абсолютна меншість.

Таким чином, погляди і правих, і лівих, і центристів, незважаючи на по-різному розставлені акценти у них, змогли забезпечити непохитний політичний консенсус щодо вступу до ЄС. Його не змогла зруйнувати навіть діяльність крайніх лівих або крайніх правих, що вбачали у вступі Польщі до Європейського Союзу майбутнє джерело всіх проблем, руйнації економічної самостійності, волі в зовнішній політиці та навіть державності.

***Болгарська модель європейської єдності: регіональний вимір
та досвід системної трансформації (1991-2004 рр.)***

Марія Георгієва

*Інститут історичних досліджень Болгарської академії наук
geormasha@gmail.com*

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення ролі держав Південно-Східної Європи у формуванні нової архітектури континентальної єдності після краху біполярної системи. Наукова проблема полягає в дослідженні суперечливого процесу адаптації Болгарії до євроатлантичних стандартів в умовах глибокої трансформаційної кризи та регіональної нестабільності на Балканах. Об'єктом аналізу є стратегії подолання ізоляції та інтеграції країни в «спільний європейський дім» як ключового чинника регіональної стабілізації.

Дослідження ґрунтується на аналізі нормативно-правових актів Болгарії та ЄС, дипломатичних комюніке, звітів торгівельно-економічних місій (ТЕМ), а також матеріалів періодики («Дзеркало тижня», «Україна – BUSINESS»). Важливе значення мають стратегічні документи, зокрема «acquis communautaire» та програма НАТО «Партнерство заради миру», що дають змогу відстежити динаміку інституційної конвергенції Софії.

Доведено, що протягом 1991–2004 рр. Болгарія пройшла шлях від пасивного об'єкта міжнародних відносин до активного регіонального суб'єкта. Встановлено, що ключовим бар'єром на шляху до єдності були структурна деформація економіки та технологічний розрив із Заходом. Зокрема, аналіз аграрного сектору свідчить, що реформування виробничих від-

носин та кооперування за європейським зразком стали обов'язковою ціною за право входження до спільного ринку.

Автор акцентує, що «балканський вимір» болгарської політики базувався на ідеї регіональної солідарності через участь в ОЧЕС та ЦЕІ. Результати дослідження показують, що отримання запрошення до НАТО у 2002 р. та фіналізація переговорів про вступ до ЄС у 2004 р. стали наслідком успішної синхронізації національних інтересів із загальноєвропейським безпековим порядком. Болгарський досвід (особливо в питаннях адаптації законодавства та подолання енергетичної залежності) визначено як функціональний прецедент, що має стратегічне значення для сучасної євроінтеграційної стратегії України.

Автор акцентує, що «балканський вимір» болгарської політики базувався на ідеї регіональної солідарності через участь в ОЧЕС та ЦЕІ. Результати дослідження показують, що отримання запрошення до НАТО у 2002 р. та фіналізація переговорів про вступ до ЄС у 2004 р. стали наслідком успішної синхронізації національних інтересів із загальноєвропейським безпековим порядком. Болгарський досвід (особливо в питаннях адаптації законодавства та подолання енергетичної залежності) визначено як функціональний прецедент, що має стратегічне значення для сучасної євроінтеграційної стратегії України.

***Українська історична наука та ідея європейської єдності:
досвід Міжнародних конгресів історичних наук (1995-2022 рр.)***

Марія Доценко

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
m-i-dotsenko161@ukr.net*

Проголошення незалежності України стало фактором переосмислення ролі та місця українських земель в історії Центрально-Східної Європи. Одним із майданчиків, де відбувалося обговорення цієї теми у міжнародному колі, стали Міжнародні конгреси історичних наук (далі – МКІН).

До 1995 р. українознавча тематика залишалася на маргінесі дослідницьких інтересів учасників МКІН. Поодинокі сюжети з історії України фігурували здебільшого у доповідях українських учених-емігрантів і мали скоріше ілюстративний характер при висвітленні проблем всесвітньої історії. Після розпаду СРСР у програмах МКІН з'являються окремі панелі, присвячені осмисленню історії України в контексті історії Центрально-Східної Європи. Залучення ЮНЕСКО до організації таких сесій дає змогу стверджувати про визнання міжнародною спільнотою перспективності подальшої інтеграції історії українських земель у загальноєвропейські наративи та про необхідність подальшого пошуку консенсусу між національними візіями історіописання в країнах цієї частини світу.

Починаючи з форуму в Сіднеї (2010 р.), програми МКІН відображають активний пошук нових релевантних підходів до розуміння історії Ук-

раїни в європейському контексті. Апелювання українських вчених до досвіду країн Центрально-Східної Європи у подоланні конфліктів пам'яті та конструюванні нових наративів, заснованих на загальноєвропейських цінностях, засвідчує визнання національною спільнотою істориків перспективності подальшої кооперації з фахівцями з цього регіону у сферах історичної дидактики та політики пам'яті.

Таким чином, діяльність МКІН у 1995–2022 рр. засвідчила початок активної інтеграції української історичної науки в європейське наукове середовище та визначила пріоритетні напрями співпраці між істориками України та країн Центрально-Східної Європи.

Презентація проміжних результатів проєкту Жан Моне модуль «Цифрове позиціонування європейських цінностей у навчальних закладах України» / «Digital positioning of European values in educational institutions of Ukraine» 101238109 (ERASMUS-JMO-2025-HEI-TCH-RSCH, ERASMUS-JMO-2025-MODULE)

Альона Прокопенко

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

У сучасних умовах цифрової трансформації освіти, активізації євроінтеграційних процесів та воєнних викликів особливої актуальності набуває проблема формування європейських цінностей у здобувачів освіти, розвитку цифрової культури, медіаграмотності, академічної доброчесності та здатності до конструктивної міжкультурної взаємодії. Освітній простір України сьогодні потребує нових підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців, здатних поєднувати високий рівень цифрової компетентності з усвідомленням демократичних принципів, поваги до прав людини, толерантності та соціальної відповідальності.

У Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради реалізується міжнародний проєкт Erasmus+ Jean Monnet Module «Digital positioning of European values in educational institutions of Ukraine» (101238109 – HarmEdTech – ERASMUS-JMO-2025-HEI-TCH-RSCH), метою якого є популяризація європейських цінностей у закладах освіти України засобами цифрових технологій та інноваційних освітніх практик. Проєкт реалізується перший рік та нині перебуває на етапі завершення лекційно-практичного блоку освітнього компонента. Викладачами проєкту є А. Прокопенко, Д. Миколенко, Ю. Доміна, С. Віерске.

Джерельну базу дослідження становлять документи Європейського Союзу у сфері освіти та цифровізації, зокрема Digital Education Action Plan 2021–2027, DigCompEdu Framework, рекомендації Європейської Комісії щодо розвитку цифрової компетентності та громадянської освіти, матеріали програми Erasmus+, а також наукові праці українських і зарубіжних учених із проблем цифрової педагогіки, медіаосвіти, міжкультурної

комунікації та формування ціннісно-орієнтованого освітнього середовища. Теоретичним підґрунтям проєкту стала загальна наукова проблема академії – «Трансформація системи гуманітарно-педагогічної освіти в контексті реалізації цілей сталого розвитку».

У межах реалізації проєкту сформовано групу з 31 здобувача освіти, створено сучасну цифрову інфраструктуру проєкту, що включає Google Classroom, Facebook, Telegram та YouTube-платформи, розроблено силабус освітнього компонента, навчально-методичні матеріали, шаблони презентацій, цифровий візуальний стиль і систему інформаційного супроводу. Упродовж першого року реалізації заплановано проведення 240 годин лекційно-практичних занять із тематики європейських університетських традицій, цифрової еволюції освітнього середовища, позиціонування європейських цінностей, гармонізації міжособистісних відносин та розвитку культури цифрової комунікації.

Особлива увага приділялася практичній діяльності здобувачів освіти. Учасники проєкту активно використовували сучасні цифрові інструменти Canva, NotebookLM, HeyGen, WordArt для створення інфографіки, ментальних карт, відеоконтенту, презентацій та мініпроєктів. Здобувачі освіти долучилися до міжнародних і всеукраїнських конкурсів та молодіжних ініціатив, презентували власні цифрові продукти, брали участь у дискусіях щодо європейських цінностей, академічної доброчесності, безпечної цифрової взаємодії та культури онлайн-комунікації.

Проміжні результати реалізації проєкту засвідчили позитивну динаміку формування у здобувачів освіти цифрової, громадянської, комунікативної та міжкультурної компетентностей, розвитку критичного мислення, медіаграмотності, навичок командної взаємодії, проєктної діяльності та відповідального використання цифрових технологій у професійній діяльності. Реалізація проєкту сприяє формуванню ціннісно орієнтованого освітнього середовища, інтеграції європейських підходів у професійну підготовку майбутніх фахівців та утвердженню європейського вектора розвитку української освіти.

**Вищі навчальні заклади та установи, студенти, аспіранти
та співробітники яких беруть участь у конференції**

- Institute for Historical Studies, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria).
- Дебреценський університет (Угорщина)
- Інститут української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського.
- Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
- Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія».
- Краєзнавчий музей міста Горішні Плавні.
- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».
- Сумський державний університет.
- Ужгородський національний університет.
- Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.
- Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
- Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. Політичні ідеї модерної і новітньої доби

Ігор Хижняк. Образ Фердинанда Кобурга у харківській пресі (1908-1909 рр.)	4
Анатолій Гончаренко. Візія Mitteleuropa О. Ясі	4
Валентин Зацепіло. Перевлаштування Центрально-Східної Європи у політиці США за адміністрації Вудро Вільсона	5
Дмитро Максимов. Антиюгославська пропаганда у журналі «Крокодил» (1949-1953)	7
Михайло Василенко. Ідейне підґрунтя американо-угорського співробітництва (В. Орбан та Д. Трамп)	8

РОЗДІЛ II. Культурний мейнстрім і альтернативні візії

Владислав Яценко. Іван Мазепа очима Патріка Гордона	15
Сергій Ганус. Передромантизм і німецька славістика на зламі XVIII-XIX ст.	16
Ілля Погребняк. Мораль у геополітичній концепції і дипломатичній діяльності Адама Єжи Чарторийського	17
Ліана Владленова. Україна на порубіжжі Європи: філософські ідеї М. Драгоманова	18
Шандор Фьолдварі. Ідея «українства» в угорськомовній творчості Івана Франка	19
Олена Богдашина. Позитивізм VS марксизм: боротьба чи єдність протилежностей?	20

РОЗДІЛ III. Регіональний вимір ідей європейської єдності

Андрій Гребінник. Формування політичного консенсусу щодо європейської інтеграції Польщі після революції 1989 року	23
Марія Георгієва. Болгарська модель європейської єдності: регіональний вимір та досвід системної трансформації (1991-2004 рр.)	24
Марія Доценко. Українська історична наука та ідея європейської єдності: досвід Міжнародних конгресів історичних наук (1995-2022 рр.)	25
Альона Прокопенко. Презентація проміжних результатів проєкту Жан Моне модуль «Цифрове позиціонування європейських цінностей у навчальних закладах України» / «Digital positioning of European values in educational institutions of Ukraine» 101238109 (ERASMUS-JMO-2025-HEI-TCH-RSCH, ERASMUS-JMO-2025-MODULE)	26

Вищі навчальні заклади та установи, студенти, аспіранти та співробітники яких беруть участь у конференції	28
---	----

Наукове видання

Кирило-Мефодіївські читання
Тези доповідей XXII Міжнародної наукової конференції

Українською, англійською мовами

Редактор: Миколенко Д. В.
Укладач: Миколенко Д. В.
Комп'ютерне верстання: Гребінник А. О.
Оригінал-макет: Гребінник А. О.

Тексти подаються в авторській редакції
автори несуть повну відповідальність за підбір,
точність та достовірність наведених фактів,
економіко-статистичних даних та інших відомостей

61022, Харків, майдан Свободи, 4
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна